

EĞİTİM OLGUSUNUN ÖZELLİKLERİ

Yard. Doç. Dr. Hasan ÇELİKKAYA*

Eğitim, temelde bir yönlendirme ve yetiştirme çalışması ve bilimi olduğundan hayattaki her insanı, her toplumu ve her alanı ilgilendirmektedir (Başaran 1984 s.14-18; Bilgiseven 1987, s.13-16; Gramer 1982, s.3-23; Fidan 1986, s.3-42; Tan 1989, s.49-54; Varış 1988 s.11-26). Bu sebepten eğitimin kesin (ittifakla) bir tarifi yapılamadığı gibi, eğitime müdahalede (ilgilenmede) de hiçbir sınıf ve sınır ayırımı (nokta) koyamamaktayız. Eğitimci, her insanı dinlemek, her fikre değer vermek ve her alanla ilgilenmek zorundadır. Bu, onun mesleğinin bir gereğidir. Üstelik, bilim ve insanın devamlı değişken ve gelişken özelliği de göz önüne alındığında eğitimde araştırma ve genelleme yapmanın, net sonuca varmanın, fizik, kimya gibi konusu madde olan bilimlerdeki kadar, hiç de kolay ve kesin olamayacağı, açıkça ortaya çıkmaktadır. Bu bir sosyal gerçektir.

Biz burada eğitimi, yalnız bir olgu olarak ele alacak ve genel nitelikleriyle özetlemeğe çalışacağız. Şöyle ki:

1- Eğitim bir faaliyettir. Yani bir yönlendirme ve yetiştirme çalışmasının adıdır. Bu yönlendirme ve yetiştirme çalışması bilimsel olduğu kadar ahlâkî de olabilir. Halk arasındaki anlamı ise özellikle ma'nevî yönlendirme ve yetiştirme şeklindedir. Günlük konuşmalarımızdaki "terbiyeli-terbiyesiz", "eğitilmiş-eğitimsiz" kelimelerinin anlamı böyledir. "Terbiyeli" kimseden kasdımız, mânevî (içtimâi-ahlâkî) değerlere ve kurallara göre davranan, "terbiyesiz" kimseden kasdımız da sosyal değerlere ve kurallara göre davranış göstermeyen kimsedir. Bu anlamda **terbiye** kelimesi **ahlâk** kelimesi ile eş anlamlı olmaktadır. Meselâ hocasına saygı gösteren öğrenci terbiyeli (ahlâklı), saygı göstermeyen öğrenci ise terbiyesiz (ahlâksız) sayılmaktadır. Özellikle bizim içtimâî değerlerimiz ya da kurallarımız bunu gerektirmektedir. ⁽¹⁾

2- Eğitim bir bilimdir. Yani insanların ve hatta hayvanların da yönlendirilme ve yetiştirilmeleri ile ilgili bilgi, kural ve yolları (metodları) öğreten objektif bir bilimdir. Bu niteliği ile eğitim, münhasıran öğrenme olayı ile ilgilidir. Öğrenme ve öğretme olayının ise milleti yoktur. Nasıl ki her yerde iki kere iki dört (2X2:4) ederse ve hiçbir toplum bunu değiştiremezse (üç ya da beş yapamazsa) ya da su, iki hidrojen ve bir oksijenden meydana geliyor ve tertip hiçbir ülkede değiştirilemiyorsa, öğrenme olayı ve onunla ilgili prensipler (metodlar) da böyledir. Meselâ bir konuyu öğretirken benimsenen "çocuğa göre öğretim", "yakından uzağa", "somuttan soyuta", "basitten karmaşığa", "görerek ve yaparak öğretim (deney) ve kolaylık" ilkeleri her yerde aynı öğretilirler, objektif özelliğe sahiptirler, din ve milliyet faktörleri bu hususta bir rol oynamazlar, (Alıcıgüzel 1973, s.174-183; Hesapçioğlu 1988,s.143-154). ⁽²⁾

3- Eğitim teorik yönlendirmezdir. Yani toplumda eğitim terimi mutlak olarak kullanıldığında, genellikle teorik (sosyal) bilimler eğitimi anlaşılır. Meselâ çıplak olarak "Eğitim Fakültesi" denilince dâima "öğretmen yetiştiren" yani daha çok ruh, fikir ve davranış bakımından toplumuna uyum sağlamış ve uyum sağlayacak nesiller yetiştiren (yetiştirmekle görevli) fakülteler anlaşılır. Başka bir ifade ile ağırlıklı olarak sosyal içerikli konuları işleyen fakülteler ya da kurumlar anlaşılır.

*M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü Öğretim Üyesi.

(1) Burada, içtimâî değerlerin ve buna bağlı kuralların toplumdan topluma değişebileceği unutulmamalıdır.

(2) "İlim Çin'de bile olsa gidip alınız", Hadis-i Şerifi de bu konuya çağrışım yapmaktadır.

Hiçbir zaman temel konusu madde ve diğer canlılar olan fakülteler ya da eğitim kurumları anlaşılabilir. Onlar daha çok kendi isimleriyle anılırlar. "Teknik Eğitim Fakültesi" tâbirinde olduğu gibi. Eğitim terimi şimdiye kadar toplumda, bu anlamda yerleşmiştir. Nitekim postacılar da "Eğitim Fakültesi" adresli mektupları öncelikle buraya, Atatürk Eğitim Fakültesine veya öğretmen yetiştiren fakültelere, getirirler, Teknik Eğitim Fakültesine götürmezler. Bizde günlük konuşmalarımızda "Eğitim Fakültesinde Görevliyim" ya da "Teknik Eğitim'de öğrenciyim" derken yine aynı anlamı kastederiz. Birinden Atatürk, diğerinden Fakülte kelimesini kaldırsak da anlamda yine bir eksiklik ya da kapalılık meydana gelmemektedir.

Ancak eğitimin bu terim anlamında da elbette zamanla değişiklik olabilir. Dengelenme ya da tersine dönüş de gerçekleşebilir. Bu durum, genellikle teknoloji ve teknik eğitimin gelişmesi ve yaygınlaşması ile ilgilidir. Ki, bu da tabii bir sonuçtur.

Keza eğitim teknik de olsa önce teorik olarak başlar. Onun için teoriklik eğitimin temel niteliklerinden biri olmaktadır.

4- Eğitim insana mahsustur. Yani toplumda ve toplumlarda mutlak olarak eğitim kelimesi kullanıldığında dâimâ "insan eğitimi" kastolunur ve insan eğitimi anlaşılır, hiçbir zaman "hayvan eğitimi" anlaşılabilir ve kastolunmaz. İnsanlar arasında eğitim terimi bu anlamda meşhurlanmıştır. Hayvan eğitimi için ayrı olarak "Hayvan Eğitimi" tabiri kullanılır.

Nitekim "eğitime önem vermeliyiz", "eğitimde kalite düşüyor", "memleketin mukadderâtı eğitime bağlıdır" derken, hep insan eğitimi kastolunduğu gâyet açıktır.

5- Eğitim Uygulamada Millidir. Yine toplumda eğitim denilince dâimâ millî eğitim anlaşılır ve kastolunur. Kezâ "eğitime önem vermeliyiz" derken, dâima "millî eğitime önem vermeliyiz". "Eğitim Bakanı" derken yine "Millî Eğitim Bakanı" nı kastederiz ve zaten herkes de bunu böyle anlar ve anlamaktadır. Çünkü uygulamada her toplum, kendi vatanına, milletine ve kültürel değerlerine bağlı, onları yaşatmayı ve yüceltmeyi benimsemiş, hatta gerektiğinde bu yüce değerleri uğruna canını bile severek fedâ etmeğe hazır nesiller yetiştirmek ister. Müslümanlıktaki ölürsem şehid, kalırsam gâziyim, ruhunda olduğu gibi. Yani her ülke eğitiminin genel amacı iyi vatandaş yetiştirmektir. Başka bir ifade ile kendi vatanına ve milletine hizmet edecek nesiller yetiştirmektir ya da "önce vatan, sonra dünya", "önce millet, sonra milletler" prensibinde yurttaşlar yetiştirmektir. Yoksa önce dünya ya da dünya insanı yetiştirmek değildir. Meselâ Türk Eğitiminin genel amacı, iyi bir Türk vatandaşı, Alman eğitimininki iyi bir Alman vatandaşı yetiştirmektir. Bu da gâyet tabii bir haldir. Bunun için eğitim uygulamada dâima millî bir karakter arzeder. Nitekim dikkat edilirse ilgili bakanlığın isminin başında da "millî" kelimesi vardır. "Millî Eğitim Bakanlığı" şeklindedir⁽³⁾ (Binbaşıoğlu 1948, s.4-5; Millî Eğitim Temel Kanunu, 1973, No:1739; Oğuzkan 1988, s.79-83; Tezcan 1988, s.55).

6- Eğitim amaçlı bir öğretimdir. Yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi, eğitim bir anlamda amaçlı bir öğretim demektir (Başaran 1984, s.19). Öğretim, denilince hemen akla okul gelir. Okulun yaptığı da plânlı ve programlı bir çalışmadır, yani öğretimdir. Bu öğretimin amacı da ülkenin ihtiyaç duyduğu alanlarda, ihtiyaç miktarı kadar öğretmen ya da uzmanları yetiştirmektir. Yoksa bunları lurada yetiştirip dışarıya (ülke dışına) ihraç etmek ya da hep nefislerine (kendi menfaatlerine) çalıştırmak değildir. Başka bir ifade ile onları bencil değil, içtimâiyatçı yetiştirmektir. Onları sosyal alanda olduğu kadar, bilimsel (teknik) alanda da yetiştirmektir. Bu sebepten okullardaki öğretim kelimesi eğitim kelimesi ile eş anlamlı olmaktadır.

⁽³⁾ Ülkemizden yabancı ülkelere olan beyin göçünün, Eğitimde Millilik vasfıyla çeliştiğini bir kere daha dile getirmekte yarar görmekteyim.

Dolayısıyla amaçsız öğrenme ve öğretmeler eğitim vasfı taşımazlar, yönlendiricilik nitelikleri yoktur. Bunlar ancak genel kültür grubu içinde düşünülebilirler.

7- Eğitim bir davranıştır. Yani eğitim, gerek bilimsel gerekse içtimâî (ahlâkî) yönden dâimâ davranış değişikliğini veya yeni bir davranış kazandırmayı hedefler (Başaran 1984,s.17). Meselâ ahlâk ya da âdâb-ı muâşerat kuralları dedeğimiz sosyal yaşama kurallarını bildiği halde bunları uygulamayan, davranış haline dönüştürmeyen, bilim adamıyım dediği halde bilimini ortaya koyamayan, öğretmenim dediği halde konusunu öğretemeyen, sanatkârım dediği halde sanat eseri ortaya çıkartamayan, şöferim dediği halde arabayı kullanamayan, kısacası teoriden pratiğe geçemeyen ya da daha bilimsel bir ifade ile bilgisini davranışa (uygulamaya), dönüştüremeyen kimseye eğitilmiş (uzman) insan denemez. Bunun için eğitime "bir davranış bilimidir" denilmesi gayet yerindedir. Davranışa dönüşmeyen ya da dönüştürülemeyen bilgiler, felsefi alanın konusu olmaya devam ediyorlar demektir. (4) Bu husus, "davranışa dönüşmeyen hiçbir ilim eğitim niteliği kazanamaz" şeklinde de özetlenebilir.

8- Eğitimde tekrar ve ısrar vardır. Yani gerek halk (âile), gerekse örgün (okul) eğitimde olsun, istenilen yeni bilgi ve davranışları kazandırmak ya da değiştirmek, asla bir anda ya da bir anlatışta ya da bir gösterişte gerçekleşmemektedir. Bu sonuç, konusuna göre, defalarca tekrarlamayı ve hatta uzman yetiştirmede olduğu gibi, seneleri (senelerce o konularla ilgili bilgi vermeyi, uygulamayı, takip etmeyi) gerektirmektedir. Bununla beraber yine de yüzde yüz değil, belli oranlarda ancak neticeler alabilmekteyiz. Öğrencilerimizde ya da yetiştirdiğimiz evlâtlarımızda bu gerçeği görmek son derece kolaydır. Mesela çocuğumuz onbeş yaşına geldiği ve biz de kulağına söz gitmeye başladığı andan itibaren aynı hususları tekrarladığımız halde yine de tam sonuca varamamaktayız. Ancak alınabilen neticeler de yine tekrar ve ısrar (tâkip) sayesinde. Aksi taktirde bu sonuçları almamız da mümkün olmayabilir. Bunun için tekrar ve ısrar eğitimin temel vasıflarından biri olmaktadır (5)

9-Eğitim bir süreçtir. Yine yukarıda maddelerde geçtiği üzere eğitim (öğrenme) olayı, bir anda değil, belli bir süre sonra ancak gerçekleşebilmektedir.

Keza eğitim, gelişen bilime ve tekniğe paralel olarak, kendisi de gelişmekte ve modernleşerek devam etmektedir. Teorik eğitimden teknolojik eğitime, plânsız eğitimden plânlı eğitime, dağınık eğitimden müesseseseleşmiş eğitime doğru bir gidiş

(4) Felsefe, bir bilimden ziyade akıl ve mantık kurallarına göre oluşturulan bir disiplindir, bir düşünce sistemidir. Bu düşünce sistemini gerçekleştirmek için yapılan eğitime de felsefe eğitimi denilmektedir. Bu da elbette bir eğitim çeşidi olmaktadır. Ancak konusu tamamen teoriktir. Teorik olduğu için de tutarlı olmamakta ve kolay kolay uygulamaya dönüşmemektedir. Akıl ve onun malzemesi olan bilgi herkeste farklı olduğundan, buna bağlı olarak ortaya çıkan düşünce sistemleri de farklı olmaktadır. Bu sebepten felsefe tarihi, bir çeşit düşünceler (çatışması) tarihi olarak karşımıza çıkmaktadır. Birbirini tenkit etmeyen bir filozofa rastlanmamaktadır. Ya da başka bir ifade ile, filozoflar kendilerine itaatle bağlı bir insan grubunu arkalarından sürükleyememektedirler. Buna mukabil bir Peygamber ya da bir din adamı, asırlar boyu, milyonlara varan, hatta milyonları aşan insanları arkalarından sürükleyebilmektedirler. Tarihte ve günümüzde bunun örneklerini görmek pekâlâ mümkündür. Dolayısıyla eğitimdeki rolleri (bilgiyi davranışa dönüştürmedeki etkileri) büyük olmaktadır. Yani büyük bir eğitimci, özellikle sosyal (manevî) eğitimci olarak toplumda yer almaktadırlar. Çünkü değişmez temel değerlere dayanmaktadırlar. Felsefeler ise değişkenlik vasfına sahip sadece akıllara değil de, devamlılık (istikrar ve tutarlılık) arzeden dinî ya da içtimâî değerlere (kurallara) dayanırlarsa işte o zaman eğitim rolü oynamakta ve eğitim felsefesi karakterini taşımaktadırlar. Uygulamaya dönüşmeyen felsefeler, genel kültüre ve bilimlere teori (hipotez) üretmede yardımcı olurlar. Eğitim ise özel kültürü ve bunun uygulamaya dönüşmesini ister. Ağırıklı olarak eğitimin amacı budur. Nitekim tatbikat da böyledir.

(5) Eğitimin bu vasfının bir uzantısı olarak öğretmenlerin, sohbet toplantılarında da, farkına varmadan, öğrenciye ders anlatır gibi konuştukları, cümleleri tekrarladıkları, dolayısıyla sıkıcı oldukları da gözlemler arasındadır. Bu hal de bu mesleğin bir dezavantajı olarak karşımıza çıkmaktadır. Olayı bu açıdan değerlendirerek, hoş görüle ya da hoş uyarıla, demeye uygun bulmaktayız.

(ilerleme) göstermektedir. Bu noktadan eğitimi durdurmak ya da sınırlandırmak mümkün değildir. Şartlar bunu gerektirmektedir. Dünyanın sonuna kadar eğitim bu özelliğini sürdürecektir.

Başka bir açıdan ele alındığında da yine görmekteyiz ki, insanların ve toplumların ömürleri bittiği halde, eğitim faaliyeti asla bitmemekteir, devam etmektedir. Yine insanların ömürleri bittiği halde gerek ahlâkî, gerekse bilimsel yönden asla eksikleri bitmemektedir. Her yaşta eğitime ihtiyaç duyulan yönleri kalmaktadır ⁽⁶⁾ (Çiğdem 1990; Gramer 1982; Hesapçıoğlu 1988).

Kısacası eskiden yolcu otobüslerinde ya da minübüslerin önlerinde (içlerinde) sık sık gördüğümüz bir cümle vardı: "Ömür biter, yol bitmez" diye. İşte biz bu cümleyi: "Ömür biter, eğitim bitmez" şekline dönüştürürsek, eğitimin bir süreç özelliğini daha basit ve net bir şekilde ifade etmiş oluruz, sanırım.

10- Eğitim sosyal bir olgudur. Yani dün de, bugün de her toplumda mutlaka bir eğitim faaliyeti vardır, örgün ya da yaygın olarak, âile ya da devlet eğitimi olarak ve var olmaya da devam etmektedir. Hem de gelişerek, toplumdaki rolünü artırarak, müesseseleşerek. Hatta bu hususta (eğitimi yaşatma konusunda) okullar, üniversiteler, onların da üstünde devletlerde Millî Eğitim Bakanlıkları bile kurulmaktadır.

Başka bir ifade ile din, dil, örf ve âdet gibi eğitim de toplumların (milletlerin) benimsediği ve yaşattığı bir sosyal gerçektir (olgudur). (Arvasi 1976,s.23-27; Bilhan 1968,s.13; Öztürk 1983,s.12). İnkârı mümkün değildir. Alt yapı bozukluğunun neticesi oluşturulmuş sunî ya da uydurma bir üst yapı kurumu değildir. Eğitim, ferd için de, toplum için de bir ihtiyaçtır, bir hakikattir.

11- Eğitim aynı zamanda sosyal bir olaydır. Eğitim, her toplumda varlığını koruması, hatta kurumlaşmış olması bakımından sosyal bir olgu olmakla beraber, öğrenme ve öğretme olayının ki eğitim, öğrenme ve öğretmeden meydana gelen yeni bir olayın adıdır, hergün ve hatta her saat yenilenmesi açısından da sosyal bir olay (kısa süreli etkileşim) olma niteliğini de devam ettirmektedir. Zaten her sosyal olay bir sosyal olgu olmamakla beraber, her sosyal olgu aynı zamanda sosyal bir olay olma niteliğini taşır.

Şüphesiz eğitimin nitelikleri tamamen bunlardan ibarettir denilemez. Biz burada daha çok eğitimi, bir olgu olarak ele aldık ve bu açıdan genel ve temel niteliklerini hatırlatmaya çalıştık.

KAYNAKLAR

Alicıgüzel, İzzettin., **İlk ve Orta Dereceli Okullarda Öğretim**, Özaydın Matbaası, İstanbul 1973.

Alkan, Cevat., **Eğitim Felsefesi**, (Bursa Uludağ Üniversitesi Yayınları), Bursa 1983.

Arvasî, S.Ahmet., **Eğitim Sosyolojisi**, Özdemir Basımevi, İstanbul 1976.

Başaran, İbrahim Ethem., **Eğitime Giriş**, Sevinç Matbaası, Ankara 1984.

Bilgiseven, Amiran Kurtkan., **Eğitim Sosyolojisi**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1987.

Bilhan, Saffet., **Eğitim Sosyolojisi**, (A.Ü. Dil ve Tarih Coğrafya Fak. Yayınları, No.352), Ankara 1986.

Binbaşıoğlu, Cavit., **Eğitim Düşüncesi Tarihi**, Binbaşıoğlu Yayınevi, Ankara 1982.

Binbaşıoğlu, Cavit., **Eğitime Giriş**, Binbaşıoğlu Yayınevi, Ankara 1988.

Çiğdem, Ahmet., "Eğitim Süreci Üzerine Düşünceler," Millî Eğitim, Sayı: 94 Şubat-1990.

Ertürk, Selahattin., "Türkiye'de Eğitim Felsefesi Sorunu", H.Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı:3, 1988.

Fidan, Nurettin-Erdem, Münire., **Eğitim Bilimine Giriş**, Kadioğlu Matbaası, Ankara 1986.

İmam Gazzâlî., **Tehâfüt-el-Felâsife: Filozofların Tutarsızlığı**, (Çev: Bekir Karlıoğlu), Çağrı Yayınları, İstanbul 1981.

Gökberk, Macit., **Felsefe Tarihi**, Bilgi Yayınevi, Ankara 1974.

Gramer J.F.-Browne G.S. (Çev. Oğuzkan, A.Ferhan), **Çağdaş Eğitim**, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1982.

Hesapçioğlu, Muhsin., **Öğretim İlke ve Yöntemleri**, Beta Basım Yayın Dağıtım A.Ş., İstanbul 1988.

Leif J.-Rustun G. (Çev. Yüzbaşıoğlu, Nejat), **Genel Pedagoji**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1980.

Millî Eğitim Temel Kanunu (No.1739, Kabul Tarihi: 14.6.1973).

Oğuzkan, A.Ferhan., "Türk Millî Eğitiminin Amaçları ve Temel İlkeleri" Öğretmenliğin Üç Yönü, Kadioğlu Matbaası, Ankara 1988.

Oğuzkan, A.Ferhan., **Orta Dereceli Okullarda Öğretim**, Emel Matbaacılık Sanayii, Ankara 1989.

- Öztürk, Hüseyin., **Eğitim Sosyolojisi**, Utku Yayınevi, Ankara 1983.
- Tan, Hasan., **Psikolojik Danışma ve Rehberlik**, M.E.G.S.B., İstanbul 1989.
- Tezcan, Mahmut., **Eğitim Sosyolojisi**, Olgaç Matbaası, Ankara 1988.
- Variş, Fatma., **Eğitim Bilimine Giriş**, Ankara, (A.Ü. Eğitim Fak. Yay.), Ankara 1981.
- Weber, Alfred (Çev. Eralp, H.Vehbi), **Felsefe Tarihi**, Remzi Kitabevi, İstanbul 1964.